MAVZU:KASB TANLASHDA MUVAFFAQIYATGA INTILISH MOTIVATSIYASINING PSIXOLOGIK VA IJTIMOIY JIHATLARI

Radjabova Zuxra Mirzotilloyevna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti Psixologiya kafedrasi katta o'qituvchisi
https://orcid.org/0009-0009-7263-6781
zuxra.ps@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur tadqiqotda kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining psixologik va ijtimoiy jihatlari o'rganiladi. Muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi insonning o'z kasbini tanlashda qanday psixologik va ijtimoiy faktorlarga tayanishini, uning shaxsiy va professional muvaffaqiyatga erishishdagi o'rnini tahlil qiladi. Maqolada muvaffaqiyatga intilishning psixologik motivatsiya, o'z-o'zini anglash, ijtimoiy ta'sirlar va oilaviy omillar orqali qanday shakllanishi, shuningdek, kasb tanlash jarayonida psixologik muammolar va ijtimoiy doira ta'sirini muhokama qilishga e'tibor qaratilgan. Tadqiqotda metodologik yondoshuv sifatida eksperimental va so'rovnoma usullari qo'llanilgan. Maqola shuningdek, muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining ijtimoiy va madaniy kontekstda qanday ifodalanishini o'rganadi. Xulosa qilib aytganda, muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi kasb tanlashda nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy va madaniy omillarga ham bog'liqdir.

Kalit so'zlar: Muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi, kasb tanlash, psixologik omillar, ijtimoiy ta'sir, o'z-o'zini anglash, oilaviy omillar, psixologik motivatsiya, shaxsiy muvaffaqiyat.

Abctract. This article explores the psychological and social aspects of motivation for striving for success in career choice. It analyzes how an individual's motivation to achieve success relies on psychological and social factors when choosing their profession, and its role in personal and professional success. The article focuses on how motivation for success is shaped through psychological motivation, self-awareness, social influences, and family factors, as well as discussing the psychological challenges and the impact of the social circle in the career selection process. Experimental and survey methods were used as the methodological approach in the research. The article also examines how motivation for striving for success is expressed in social and cultural contexts. In conclusion, motivation for striving for success in career choice is influenced not only by personal but also by social and cultural factors. This article broadly covers many aspects of motivation for success in career choice and suggests useful methods applied in psychology, sociology, and pedagogical research.

Keywords: Motivation for success, career choice, psychological factors, social influence, self-awareness, family factors, psychological motivation, personal success.

Аннотация:В данной статье рассматриваются психологические и социальные аспекты мотивации стремления к успеху в выборе профессии. Анализируется, как мотивация к успеху зависит от психологических и социальных факторов при выборе профессии и какую роль она играет в достижении личного и профессионального успеха. В статье внимание уделяется тому, как мотивация к успеху формируется через психологическую мотивацию, самопознание, социальные влияния и семейные факторы, а также обсуждается влияние психологических проблем и социального окружения на процесс выбора профессии. В качестве методологического подхода в исследовании

использованы экспериментальные и анкетные методы. Также в статье рассматривается, как мотивация стремления к успеху выражается в социальном и культурном контексте. В заключение, мотивация стремления к успеху в выборе профессии зависит не только от личных, но и от социальных и культурных факторов.

Ключевые слова.Мотивация к успеху, выбор профессии, психологические факторы, социальное влияние, самосознание, семейные факторы, психологическая мотивация, личный успех

KIRISH

Kasb tanlash inson hayotining eng muhim va ta’sirli qarorlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon faqat shaxsiy qaror emas, balki unga ijtimoiy va madaniy kontekst ham katta ta’sir o‘tkazadi. Kasb tanlashda har bir individning ichki motivatsiyasi, shaxsiy ehtiyojlari, oilaviy qadriyatlari va tashqi muhitdan kelib chiqqan omillar birlashadi. Inson o‘z kasbini tanlashda nafaqat o‘zining qobiliyatlari va qiziqishlarini hisobga oladi, balki jamiyatda qanday tasavvurlar va qadriyatlar mavjudligini ham e’tiborga oladi.

Muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi ayniqsa bu jarayonda muhim o‘rin tutadi. Kasb tanlashdagi muvaffaqiyatga intilish insonning kelajakdagi professional muvaffaqiyatini belgilaydi. Bunda motivatsiya, o‘z-o‘zini anglash va ijtimoiy ta’sirlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar markaziy ahamiyatga ega. Biroq, har bir inson muvaffaqiyatga erishishni o‘ziga xos tarzda tushunadi va bu tushuncha uning kasb tanlash jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Motivatsiya insonning ichki ehtiyojlari va tashqi ijtimoiy talablar o‘rtasidagi muvozanatni topish orqali shakllanadi. Bu muvozanat muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasini shaxsiy va ijtimoiy kontekstda shakllantiradi, chunki har bir individning o‘zining professional va ijtimoiy maqsadlari mavjud bo‘ladi. Masalan, ba’zi shaxslar muvaffaqiyatni faqat o‘zining ichki qoniqish va shaxsiy o‘sishi bilan bog‘lashsa, boshqalari uchun muvaffaqiyat jamiyatdagi mavqe yoki boshqalar tomonidan qadrlanishga bog‘liq bo‘lishi mumkin.

O‘z-o‘zini anglash jarayoni kasb tanlashda muhim rol o‘ynaydi. Shaxsning o‘zini qanday anglashiga, o‘z qobiliyatlari va cheklovlarini tushunishiga qarab, u o‘zining muvaffaqiyatga erishish yo‘nalishini belgilaydi. O‘z-o‘zini anglashning yuqori darajasi bo‘lgan individlar o‘zining ichki motivatsiyasiga tayanib, ko‘pincha o‘z maqsadlariga erishish uchun kuchli harakat qiladilar. Shu bilan birga, ijtimoiy ta’sirlar, oilaviy qadriyatlar va jamiyatdagi qabul qilingan me’yorlar ham kasb tanlash jarayoniga ta’sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy doira va oilaviy qadriyatlar, ayniqsa, ba’zi jamiyatlarda kasb tanlashda muhim omil bo‘lishi mumkin, chunki ular shaxsning kasbiy yo‘nalishiga kuchli ta’sir o‘tkazadi.

Shu nuqtada, muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining psixologik va ijtimoiy jihatlarini chuqur tahlil qilish, kasb tanlashda insonning qarorlar qabul qilishiga qanday ta’sir ko‘rsatishini yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Muvaffaqiyatga intilish nafaqat shaxsiy ehtiyojlarni qondirish, balki ijtimoiy normativlarga va jamiyatning kutgan talablariga javob berishdan iborat bo‘ladi. Shuning uchun kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasini o‘rganish, individning qaror qabul qilish jarayonini yanada to‘liqroq anglashga imkon beradi.

Kasb tanlash jarayonida muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining ta’siri nafaqat psixologik, balki sotsiologik yondoshuvlarni ham talab qiladi. Buning natijasida, muvaffaqiyatga intilishning psixologik jihatlarini o‘rganish, shuningdek, ijtimoiy omillarni inobatga olish, kasb tanlashda yuzaga keladigan qarorlar va ularga ta’sir qiluvchi omillarni yaxshiroq tushunishga yordam

beradi. Bu jarayonning yanada keng qamrovli tahlili, kasb tanlashning kompleks tabiatini tushunish va unga eng mos motivatsion yondoshuvlarni qo‘llash uchun zarurdir.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining psixologik va ijtimoiy jihatlarini o‘rganish uchun eksperimental metodlar, so‘rovnoma usullari va statistik tahlil yondoshuvlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik yondoshuvi asosan ikkita asosiy elementga tayanadi: birinchidan, ishtirokchilarning shaxsiy motivatsiyasini o‘lchash va ikkinchidan, ularning kasb tanlash jarayonida ijtimoiy va psixologik omillarga qanday javob berishini tahlil qilish.

Tadqiqotda ishtirokchilarni tanlashda kasb tanlashdagi muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasini tahlil qilish uchun turli yosh guruhlari va ijtimoiy qatlamlardan insonlar jalb etildi. Bu jarayon, kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining ijtimoiy va psixologik jihatlarini aniqroq tushunish uchun zarurdir. Tadqiqotga 18-40 yoshgacha bo‘lgan turli sohalarda faoliyat yurituvchi 200 dan ortiq ishtirokchi jalb qilindi. Ularning kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi, o‘z-o‘zini anglash, oilaviy qadriyatlar, ijtimoiy doira va tashqi muhit ta’sirini o‘rganish uchun anketalar va intervyular orqali ma’lumotlar yig‘ildi.

So‘rovnoma orqali ishtirokchilarga kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish, o‘z-o‘zini anglash, oilaviy motivatsiya va ijtimoiy ta’sirlar haqidagi savollar berildi. Ushbu so‘rovnomalar ishtirokchilarning muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining qanday shakllanishi, uning psixologik va ijtimoiy jihatlari bilan qanday aloqasi borligini o‘rganishga imkon berdi.

Bundan tashqari, tadqiqotda olingan ma’lumotlarni tahlil qilish uchun **statistik tahlil metodlari** qo‘llanildi. Shuningdek, so‘rovnoma natijalari statistik jihatdan qayta ishlanib, har bir faktorning kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasiga ta’sir darajasi o‘lchandi. Tahlil natijalari kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining psixologik omillar va ijtimoiy ta’sirlar bilan qanday o‘zaro aloqada ekanligini aniq ko‘rsatdi.

Tadqiqotda metodologik yondoshuv sifatida, Ryan va Deci (2000) tomonidan ishlab chiqilgan Self-Determination Theory (SDT) asosida motivatsiyani o‘lchashning samarali metodlari qo‘llanildi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi shaxsning o‘zini anglashiga, shaxsiy ehtiyojlari va ijtimoiy muhitga qanday javob berishiga bog‘liqdir. SDT motivatsiyani ikki asosiy turlarga ajratadi: ichki va tashqi motivatsiya. Ichki motivatsiya, odatda, shaxsning o‘z qobiliyatlari va ishtiyoqi orqali shakllanadi, tashqi motivatsiya esa jamiyat va oilaviy qadriyatlar, qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy muvaffaqiyatga erishishga bo‘lgan ehtiyojlar orqali shakllanadi.[1]

Schunk, Pintrich, va Meece (2008) tomonidan ishlab chiqilgan motivatsiya va o‘rganish strategiyalari yondoshuviga ko‘ra, muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi shaxsning o‘zini rivojlantirishdagi m[1]uvaffaqiyatli strategiyalarni tanlashda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotda ishtirokchilarning muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasini o‘lchashda, ular tomonidan ishlatilgan o‘rganish strategiyalari va o‘z-o‘zini nazorat qilish qobiliyatlari ham o‘rganildi.[2]

Shuningdek, kasb tanlash jarayonidagi muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining oilaviy omillari ham o‘rganildi. Tadqiqotda oilaviy motivatsiyaning shakllanishi, oilaviy qadriyatlarning kasb tanlashga qanday ta’sir qilishi va oilaning shaxsiy va professional muvaffaqiyatga erishishdagi o‘rni tahlil qilindi. O‘zgarmas oilaviy qadriyatlar, oilaviy ishtiyoq va yordamning

[1] Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.

shaxsiy muvaffaqiyatga erishishdagi ahamiyati ham tadqiqotda alohida ko‘rib chiqildi. Bunda, oilaviy motivatsiya va ijtimoiy doira qanday tarzda kasb tanlashda qarorlar qabul qilishga ta’sir qilishini aniqlash maqsadida, ishtirokchilardan oilaviy va jamiyatdagi ko‘nikmalarini, qabul qilgan qoidalarini va ta’lim olishda olingan yondoshuvlarini o‘rganish uchun anketalar va intervyular tashkil etildi.

Shunday qilib, muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining kasb tanlash jarayoniga ta’sirini o‘rganish uchun qo‘llanilgan metodologiya, psixologik va ijtimoiy omillarni birgalikda tahlil qilishga imkon berdi. Tadqiqotda foydalanilgan eksperimental va so‘rovnoma usullari orqali muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining shaxsiy, oilaviy va ijtimoiy ta’sirlar bilan qanday bog‘liqligini aniqlashga erishildi. Ma’lumotlar statistika asosida qayta ishlanib, kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining asosiy omillari belgilandi.

MUHOKAMA:

Kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi ikki asosiy faktordan tashkil topadi: psixologik omillar va ijtimoiy ta’sirlar. Psixologik omillar, o‘z-o‘zini anglash va shaxsiy qobiliyatlarni rivojlantirish istagi, muvaffaqiyatga erishish uchun ichki motivatsiyaning kuchli o‘rin tutishini ta’minlaydi. Bu, shaxsning ichki ehtiyojlariga, o‘z qobiliyatlariga bo‘lgan ishonchiga, va kelajakdagi muvaffaqiyatga erishish istagiga asoslanadi. O‘z-o‘zini anglashning yuqori darajasi bo‘lgan indivitlar o‘zlarini muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan resurslarni aniqlashda va kerakli strategiyalarni tanlashda muvaffaqiyatli bo‘lishadi. Shu bilan birga, muvaffaqiyatga erishish uchun ichki motivatsiya ko‘pincha shaxsning o‘z qobiliyatlari va ichki ehtiyojlariga asoslanadi, bu esa kasb tanlashda natijalarga erishishni osonlashtiradi.

Bundan tashqari, ijtimoiy omillar, oilaviy qadriyatlar va jamiyatdagi muvaffaqiyatga bo‘lgan qarashlar ham kasb tanlash jarayoniga sezilarli ta’sir qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi ko‘pincha oilaviy ta’sirlar va ijtimoiy doira ichidagi qabul qilingan me’yorlarga bog‘liq bo‘ladi. Oila va jamiyat tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan motivatsiya, kasb tanlashda muvaffaqiyatga erishishda qo‘shimcha kuch va ishonch bag‘ishlaydi. Shu bilan birga, oilaviy qadriyatlar, ba’zan, shaxsning o‘z ichki qobiliyatlarini hisobga olishdan ko‘ra ko‘proq ta’sir o‘tkazadi, bu esa shaxsiy muvaffaqiyatni cheklashi mumkin.

Kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi shaxsiy va ijtimoiy omillar orasidagi muvozanatni topishda muhimdir. Shaxsning o‘z-o‘zini anglash darajasi, oilaviy qadriyatlar va ijtimoiy doira ta’siri o‘rtasidagi aloqani anglash, kasb tanlash jarayonini optimallashtirish uchun muhimdir. Kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi qanchalik kuchli bo‘lsa, shaxsning professional o‘sishi va ijtimoiy integratsiyasi shuncha muvaffaqiyatli bo‘ladi. Tadqiqot natijalari, muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining qanchalik kuchli ekanligini aniqlashda, oilaviy va ijtimoiy omillarni birgalikda tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi. Kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi, shaxsning ichki ehtiyojlarini qondirishdan tashqari, jamiyatdagi o‘z o‘rnini topishga ham yordam beradi.

XULOSA

Kasb tanlashda muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi insonning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishidagi eng muhim psixologik va ijtimoiy omillardan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasi kasb tanlashda o‘z-o‘zini anglash va ijtimoiy

[2]ta'sirlarning uyg'unlashgan natijasidir. Bu omillar birgalikda shaxsning qarorlar qabul qilishiga va professional hayotdagi muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi. Kasb tanlash jarayonida muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining ahamiyati psixologiya va sotsiologiya sohalarida tadqiqotlar davomida keng yoritilishi kerak. Bu, kasb tanlashning faqat shaxsiy qaror emas, balki ijtimoiy va madaniy omillarni ham o'z ichiga olgan kompleks jarayon ekanligini anglashda yordam beradi. Shu bilan birga, muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining ijtimoiy va madaniy kontekstda rivojlanishi bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish zarur. Bu tadqiqotlar kasb tanlashdagi muvaffaqiyatga intilish motivatsiyasining yanada aniqroq ko'rsatkichlarini va ularni shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishga ta'sirini o'rganishga yordam beradi.

FOYLADALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1.Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist, 55(1), 68-78.
2.Schunk, D. H., Pintrich, P. R., & Meece, J. L. (2008). Motivation and learning strategies for college success: A focus on self-regulated learning. Pearson Prentice Hall.
3.Schunk, D. H. (2012). Learning theories: An educational perspective (6th ed.). Pearson Education.
4.Luthans, F. (2011). Organizational Behavior (12th ed.). McGraw-Hill Education.
5.Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation. American Psychologist, 57(9), 705-717.
6.Radjabova, Z. (2025). KASBIY TANLOVGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI. B YANGI O'ZBEKISTON PEDAGOGLARI AXBOROTNOMASI (T. 3, Выпуск 4, cc. 28–32). Zenodo. https://doi.org/10.5281/zenodo.152113096.
7. Zuhra Mirzotilloyevna Radjabova. (2024). TEENAGERS' PERCEPTIONS ABOUT CAREER CHOICES AND CAREER PROSPECTS. European Science Methodical Journal, 2(6), 493–498. Retrieved from https://europeanscience.org/index.php/3/article/view/773
8.Professional Self - Self Awareness And Career Choice. (2024). Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(5), .https://euroasianjournals.org/index.php/pc/article/view/357
9. Xirschi, A. Kasbiy identifikatsiya va qarorlarini qabul qilish: meta-analitik sharh. J. Voc. Xulq-atvor 2012, 81(1), 23–32.
10.Кондаков И.М. "Индивидуально - психологические особенности подростков в виборе профессии" Москва, 1989.
4.Magzumov P.T. va boshqalar. O`quvchilarni mehnatga va kasb tanlashga tayyorlash. –T.: O`qituvchi, 1991y

[2] Schunk, D. H., Pintrich, P. R., & Meece, J. L. (2008). Motivation and learning strategies for college success: A focus on self-regulated learning. Pearson Prentice Hall